

[เรื่ อ ง จ า ก ป ก]

Leila Ahmed : เขียน

พุทธิพล มงคลวรวรรณ : แปล

อาจารย์ภาควิชาประวัติศาสตร์

คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์

มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์

เมื่อปี 1955 อัลเบิร์ต ฮูรานี นักประวัติศาสตร์จากอ็อกซ์ฟอร์ด และผู้เขียนหนังสือขายดีอย่าง “ประวัติศาสตร์ชนชาติอาหรับ” ได้ตีพิมพ์บทความสั้นๆ เรื่อง “ผ้าคลุมที่กำลังหายไป: การทำทนายระเบียบเก่า” ซึ่งชี้ให้เห็นว่าการคลุมศีรษะของสตรีเป็นวิถีปฏิบัติที่กำลังจะสูญหายไปอย่างรวดเร็วในสังคมอาหรับ ฮูรานีได้ปูพื้นประวัติศาสตร์อย่างสังเขปเพื่อทำความเข้าใจว่าการหายไปของผ้าคลุมในสังคมสมัยใหม่เกิดขึ้นได้อย่างไรและทำไม สิ่งนี้กำลังจะกลายเป็นเพียงอดีต

แปลจาก Leila Ahmed, “Veil of Ignorance: Have we gotten the headscarf all wrong?” Foreign Policy (May – June 2011): 40 – 43.

ผ้าคลุมแห่งความเขลา: เราเข้าใจการสวมผ้าคลุมผิดทั้งหมดหรือเปล่า?

ซูรานีเล่าว่ากระแสการถอดผ้าคลุมเริ่มขึ้นในอียิปต์ในช่วงต้นของศตวรรษที่ 20 โดยเริ่มจาก นักเขียนนาม กาชิม อามิน (Qasim Amin) ที่เสนอเกี่ยวกับ “การเปลี่ยนแปลงสถานะของผู้หญิงอย่างระมัดระวังค่อยเป็นค่อยไป” รวมถึงการถอดผ้าคลุมของผู้หญิงนั้น เป็นขั้นตอนสำคัญของความเจริญก้าวหน้าของสังคมมุสลิม และ “ไม่ขัดต่อหลักการของศาสนาอิสลาม” แม้ว่าในขณะนั้นความคิดของอามินจะได้รับการต่อต้านอย่างรุนแรง แต่ซูรานีก็ชี้ให้เห็นว่า ทศนะดังกล่าวค่อยๆ ได้รับการยอมรับและเป็น ที่แพร่หลายใน “ประเทศอาหรับที่ค่อนข้างก้าวหน้า” อย่างอียิปต์และ “ซีเรีย จอร์แดน เลบานอน และอิรัก” ในเวลาต่อมา

ในทศวรรษ 1950 เมื่อซูรานีกำลังเขียนบทความชิ้นนี้ ผ้าคลุมผมแทบจะหายไปอย่างสิ้นเชิงในอียิปต์ ยกเว้นแต่ในหมู่ “ชนชั้นกลางระดับล่าง” ซึ่งมีความเป็นอนุรักษนิยมมากกว่าทุกชนชั้น” และปรากฏให้เห็นใน “เขตที่ค่อนข้างล้าหลัง” ของโลกอาหรับโดยเฉพาะซาอุดีอาระเบียและเยเมน ที่ “ระเบียบเก่า” รวมถึงการ

กระแสการถอดผ้าคลุมเริ่มขึ้นในอียิปต์ในช่วงต้นของศตวรรษที่ 20 โดยเริ่มจากนักเขียนนาม กาชิม อามิน (Qasim Amin) ที่เสนอเกี่ยวกับ “การเปลี่ยนแปลงสถานะของผู้หญิงอย่างระมัดระวังค่อยเป็นค่อยไป” รวมถึงการถอดผ้าคลุมของผู้หญิงนั้น เป็นขั้นตอนสำคัญของความเจริญก้าวหน้าของสังคมมุสลิม และ “ไม่ขัดต่อหลักการของศาสนาอิสลาม”

ปฏิบัติตามจารีตเก่าๆ อย่างการคลุมผมและการมีภรรยาหลายคน “ยังคงไม่ถูกท้าทาย”

แต่บทความของซูรานีได้รับการพิสูจน์แล้วว่า การคาดการณ์ของเขาไม่ถูกต้อง ห้าสิบหกปีต่อมา เราอยู่ในโลกที่ผู้หญิงมุสลิมยังคงคลุมผมอยู่ อันเป็นกระแสในระดับสากลในช่วงสองทศวรรษหลังมานี้ จนกล่าวได้ว่าการคลุมศีรษะของผู้หญิงมุสลิมนั้นยังเป็นสิ่งที่ทรงพลังอยู่อย่างไม่ต้องสงสัย ดังนั้นทำไมเราจึงคาดการณ์ผิดพลาดได้ถึงขนาดนั้น

จนเมื่อไม่นานมานี้ ฉันคิดเช่นเดียวกับซูรานีว่าการหายไปของผ้าคลุมเป็นสิ่งที่หลีกเลี่ยงไม่ได้ ฉันมั่นใจว่าโอกาสและการศึกษาที่มากขึ้นของผู้หญิงในโลกมุสลิมจะส่งผลให้ประเพณีแห่งการกดขี่ผู้หญิงนี้ถูกทำลายล้างไป เป็นเวลาหลายทศวรรษ ในหน้าหนังสือ ในคอลัมน์ตามหน้าหนังสือพิมพ์ และการบรรยาย ฉันยืนยันแสดงความเห็นอย่างไม่กังขาต่อผ้าคลุมและฮิญาบ ผ้าคลุมศีรษะแบบอิสลาม ว่าเป็น

สัญลักษณ์ของการลดทอนอำนาจของผู้หญิง
สำหรับฉันและเพื่อนเฟมินิสต์ชาวอาหรับ การ
บอกว่าคนเราควรจะมีอะไรเป็นเพียงรูปการ
หนึ่งของทฤษฎี แต่ระหว่างการทำวิจัยและเขียน
หนังสือเล่มใหม่เกี่ยวกับประวัติศาสตร์ของการ
กลับฟื้นคืนมาอย่างไม่น่าเชื่อของผ้าคลุม ฉันจึงได้
คิดใหม่อย่างถอนรากถอนโคนเกี่ยวกับสมมติฐาน
ของตน ครั้งหนึ่งฉันเคยมองว่าผ้าคลุมเป็น
สัญลักษณ์ของความขาดไร้ขนัตริธรรม บัดนี้ฉัน
เข้าใจแล้วว่าสำหรับผู้หญิงหลายๆ คน มันเป็น
เครื่องหมายแห่งปัจเจกภาวะและความยุติธรรม

ที่เป็นเช่นนั้นเพราะเมื่อไม่นานนักหลังจาก
ฉันย้ายมาอยู่เคมบริดจ์ แมสซาชูเซตส์ เมื่อปี
1998 จำได้ว่าขณะกำลังเดินอยู่แถวเคมบริดจ์
คอมมอน (Cambridge Common) พร้อมกับ
เพื่อนที่มาเยี่ยมจากโลกอาหรับ เธอเป็นเฟมินิสต์
ที่มีชื่อเสียง ฉันเรียกเธอว่าไอชา (Aisha) พวกเขา
เรตกใจเมื่อเห็นฝูงชนกลุ่มหนึ่ง ทั้งหมดล้วนเป็น
ผู้หญิงและสวมฮิญาบ มันเป็นภาพที่จับใจ เป็น
ทัศนียภาพที่ไม่ปรกติและมันทำให้เราทั้งคู่อด
ขึ้นมาอย่างทันทีทันใด

“สำหรับพวกเธอ” ไอชากล่าวขณะยื่น
สังเกตการณ์ทัศนียภาพนั้น “พวกเราคือศัตรู”

สำหรับไอชาและฉัน การสวมฮิญาบไม่ใช่
สัญลักษณ์ของการเคร่งศาสนา เพราะเรารู้จัก
ผู้หญิงหลายคนที่อยู่ศตวรรษแก่ศาสนาอย่างสุดจิต
สุดใจก็ไม่สวมฮิญาบ หากเป็นสัญลักษณ์ของ
อิสลามนิยม รูปแบบทางการเมืองของอิสลามอัน
เป็นที่แพร่หลายในสังคมมุสลิมตั้งแต่กระแสฟื้นฟู
อิสลามในทศวรรษที่ 1970 ซึ่งการฟื้นฟูนี้เกิดขึ้น
จากแรงผลักดันอย่างสำคัญจากกิจกรรมของกลุ่ม
ต่างๆ อย่างเช่น กลุ่มภราดรภาพมุสลิม ดังนั้น
สำหรับฉันแล้วภาพผู้หญิงสวมฮิญาบในอเมริกา

จึงค่อนข้างเป็นเรื่องรบกวนจิตใจ

ฉันนอกจากอียิปต์ในช่วงปลายทศวรรษ
1960 ในช่วงเวลาดังกล่าวกลุ่มภราดรภาพมุสลิม
แทบจะหายไปสิ้น สมาชิกหลายคนหลบซ่อนตัว
หรือหนีออกนอกประเทศเพราะระบอบนัสเซอร์
มีความพยายามทำลายล้างกลุ่มนี้อย่างเป็นระบบ
ดังนั้นในช่วงปลายทศวรรษ 1960 จึงยากนัก
ที่จะเห็นใครในเมืองอย่างไคโรและอเล็กซาน
เดรียสวมฮิญาบ

หากเป็นทศวรรษ 1990 ที่ทุกอย่างเปลี่ยน
ไป กระแสฟื้นฟูอิสลามได้รับความนิยมอย่าง
ล้นหลามทั่วสังคมอียิปต์ จนถึงขั้นที่การใช้ความ
รุนแรงจากกระแสอิสลามนิยมสู้รบที่เพิ่มมากขึ้น
ได้สร้างความสั่นสะเทือนต่อประเทศ มันเป็น
บรรยากาศที่นับวันจะมีแต่การคุกคามปัญญาชน
เพิ่มมากขึ้นเรื่อยๆ ในปี 1992 ฟาร์ก โฟดา
(Farag Foda) นักหนังสือพิมพ์ที่มีชื่อเสียงและ
เป็นผู้วิพากษ์วิจารณ์อิสลามนิยมคนสำคัญถูก
ฆาตกรรม ปีถัดมา นาซร์ ฮามิด อาบู ซายด์
(Nasr Hamid Abu Zayd) ซึ่งขณะนั้น
เป็นศาสตราจารย์ประจำมหาวิทยาลัยไคโร
ถูกกล่าวหาว่าออกจากศาสนาและถูกกีดกันจน
ต้องพำนักชั่วคราวหนีไปต่างประเทศ ในปี 1994
นากีบ มาห์ฟูซ (Naguib Mahfouz) นักเขียน
รางวัลโนเบลชาวอียิปต์ ถูกแหงโดยชาวอิสลาม
นิยมที่อ้างว่ารู้สึกเป็นเดือดเป็นแค้นจาก
งานเขียนอันดูหมิ่นศาสนาของเขา ทั้งหมดนี้
ดูเป็นเรื่องน่าตกใจที่อียิปต์กำลังตกสู่ภาวะแห่ง
การไร้ขนัตริธรรม และสำหรับฉันเรื่องเหล่านี้
ล้วนเกี่ยวพันกันระหว่างการขยายตัวของอิสลาม
นิยมและเครื่องแต่งกายอันเป็นสัญลักษณ์
คือ ฮิญาบ

ทั้งหมดนี้อยู่ในหัวของฉันทันทีเมื่อได้เห็น

ในปี 1994 นากิบ มาห์ฟูซ (Naguib Mahfouz) นักเขียนรางวัลโนเบลชาวอียิปต์ถูกแทงโดยชาวอิสลามนิยมที่อ้างว่ารู้สึกเป็นเคียดเป็นแค้นจากงานเขียนอันดูหมิ่นศาสนาของเขา ทั้งหมดนี้ดูเป็นเรื่องน่าตกใจที่อียิปต์กำลังตกสู่ภาวะแห่งการไร้ชั้นติธรรม และสำหรับฉันเรื่องเหล่านี้ล้วนเกี่ยวพันกันระหว่างการขยายตัวของอิสลามนิยมและเครื่องแต่งกายอันเป็นสัญลักษณ์คือ ฮิญาบ

ฮิญาบที่เคมบริดจ์ พวกสุดโต่งและอิสลามสูบบางพวกกำลังหยั่งรากในตะวันตกหรือ? การปรากฏขึ้นของฮิญาบนั้นหมายถึงอะไร? เป็นไปได้มั้ยที่ภราดรภาพมุสลิมกำลังสร้างที่มั่นที่นี้และในประเทศตะวันตกอื่นๆ? หญิงสาวเหล่านี้ได้รับความคิดเช่นนี้มาจากไหน? ทั้งที่พวกเธออาศัยอยู่ในประเทศเสรีซึ่งเป็นเรื่องปรกติที่ผู้หญิงจะทำทลายความคิดแบบชายเป็นใหญ่ แล้วทำไมพวกเธอจึงรู้สึกผูกพันที่จะต้องยอมรับอะไรก็ตามที่คนอื่นบอกให้เป็น?

การอ่านทิวทัศน์บนท้องถนนเคมบริดจ์ของฉันดูจะเที่ยงตรง ตรงที่ว่าอิสลามนิยมเริ่มที่จะมีอิทธิพลอย่างสำคัญในอเมริกา แต่กระนั้น

ก็ยังคงเป็นการอ่านผิดอยู่ดี ดังที่ฉันได้ค้นพบเมื่อได้ฟังจากปากของผู้หญิงที่เลือกที่จะสวมใส่ผ้าคลุม แม้เพียงการสัมภาษณ์ครั้งแรกๆ สมมติฐานของฉันก็เริ่มสั่นคลอน “ฉันใส่มันด้วยเหตุผลเดียวกับที่เพื่อนชาวยิวของฉันใส่ยาร์มุลกะ (Yarmulke)” ผู้หญิงคนหนึ่งกล่าว สำหรับเธอแล้วฮิญาบเป็นเครื่องแต่งกายที่จำเป็นที่จะทำให้การดำรงอยู่ของชนส่วนน้อยทางศาสนาเป็นที่ปรากฏในนามของความยุติธรรมและเสมอภาค อีกคนหนึ่งกล่าวว่า เธอหวังว่าฮิญาบของเธอจะทำให้ผู้หญิงคนอื่นๆ ตระหนักถึงถ้อยความเหยียดเพศของสังคมเกี่ยวกับเรือนร่างและอารมณ์ของผู้หญิง สำหรับคนอื่นๆ การสวมฮิญาบเป็นวิถีทางของการปฏิเสธภาพตายตัวที่เป็นลบและเป็นการเสริมความภาคภูมิใจในอัตลักษณ์ความเป็นมุสลิมในการเผชิญหน้ากับอคติ

ชัดเจนว่า ผู้หญิงหลายคนมีทัศนคติที่แตกต่างกันออกไปต่อผ้าคลุมในโลกตะวันตกที่ซึ่งพวกเธอมีเสรีภาพที่สวมใส่อะไรก็ได้ตามที่พวกเธอต้องการ ไม่ใช่ผ้าคลุมตามความคิดเก่าๆ ในที่ที่ฉันโตมา ที่เต็มไปด้วยความหมายแบบชายเป็นใหญ่ อันคร่ำครึดังที่เคยเป็นมาและยังคงเป็นอยู่ในหลายสังคมที่ต้องมีกฎหมายบังคับหรือมีการกดดันอันคุกคามรุนแรงจากสังคม การฟังผู้หญิงเหล่านี้พูด ฉันพบว่ามันเป็นเรื่องที่น่าสนใจและน่าจับตามองว่าอิสลามนิยมที่ตั้งอยู่บนความเป็นธรรมทางสังคมได้ปลุกถ่ายสู่สังคมพหุภาพที่เป็นประชาธิปไตย และมีความยุติธรรมและความเสมอภาคเท่าเทียมกันระหว่างเพศสำหรับทุกคนได้อย่างไร นี่ไม่ใช่คำอธิบายผ้าคลุมแบบที่ฉันเคยได้ยินมาก่อนและตัวมันก็ได้สะท้อนให้เห็น

**ผ้าคลุม ที่ครั้งหนึ่งเคยเป็น
เครื่องหมายแห่งปีศาจปีศาจ
ทุกวันนี้มันได้บรรจุความ
หมายอันหลากหลายสำหรับ
ผู้สวมใส่ในอเมริกาและยุโรป
ยิ่งไปกว่านั้น มันยังคงรับใช้
ในฐานะริ้วธงแห่งการ
เรียกร้องหาความยุติธรรม
หรือแม้กระทั่งสิทธิสตรี**

ความแตกต่างหลากหลายของอิสลามจากแบบ
ที่ฉันรู้จักเมื่อตอนเป็นเด็ก

แน่นอนว่า ฉันพบกระแสตื่นตระหนกที่ปะทุ
เป็นระลอก อย่างล่าสุดก็มีกระแสความโกรธแค้น
ไม่พอใจต่อการสร้างอาคารศูนย์ชุมชนมุสลิมใกล้
กับกราวนด์ซีโร อันสะท้อนให้เห็นว่าตะวันตกมี
ความพยายามที่จะมีอิทธิพลต่ออิสลามมากกว่า
สิ่งอื่นๆ แต่เราก็พบว่าโดยเฉพาะหลังกรณี 9/11
ผู้หญิงมุสลิมชาวอเมริกันที่เปี่ยมศรัทธาได้เข้าไป
มีบทบาทอย่างแข็งขันการเคลื่อนไหวสิทธิสตรี
และอิสลาม อันนำไปสู่การตรวจสอบสถานะของ
ศาสนาและชุมชนของพวกเขาอย่างไม่เคยมีมา
ก่อน ผลลัพธ์ที่ได้นำประหลาดใจเป็นอย่างยิ่ง คือ
เฟมินิสต์แบบอิสลามยังคงอยู่และยิ่งดีขึ้นใน
อเมริกา และดังที่หลายต่อหลายคนในสหรัฐได้
เดือนฉันว่า อิสลามนิยมและลูกหลานแห่งอิสลาม
นิยมนี้แหละ คือผู้ที่เป็นกองหน้าแห่งการต่อสู้เพื่อ
สิทธิสตรีในอิสลามในปัจจุบัน

ฉันไม่เคยกล่าวอ้างว่าไม่เคยได้ยันทศนะ

แบบเชิดชูบุรุษดูถูกสตรีที่แสดงออกมาโดย
กลุ่มมุสลิมกลุ่มต่างๆ ในสหรัฐ แต่เสียงเหล่านั้น
ถูกกลบไปด้วยผู้หญิงอย่างคัตติจา ฮาฟฟาจี
(Khadija Haffajee) และอิงกริด แมทท์สัน (Ingrid
Mattson) ซึ่งเป็นผู้หญิงคนแรกๆ ที่ขึ้นมา
มีบทบาทนำในองค์กรมุสลิมหลักในอเมริกาเหนือ
หรือลาเลาะห์ บักห์เทียร์ (Laleh Bakhtiar) ที่ไม่
นานมานี้ได้แปลและนำเสนอการตีความตวับท
สำคัญๆ เกี่ยวกับผู้หญิงในอัลกุรอานแบบใหม่
ซึ่งมีความแตกต่างจากเดิมอย่างถึงราก

สิ่งเหล่านี้เป็นเพียงก้าวแรกของยุคใหม่
ของอิสลามในตะวันตก ถ้าว่ากันในเชิง
ประวัติศาสตร์แล้ว ศาสนาได้ผ่านกระบวนการ
เปลี่ยนแปลงมาอย่างมหาศาล กระแสความเชื่อ
และการปฏิบัติหนึ่งๆ ก้าวขึ้นมาเหนือกระแสอื่น ๆ
ศาสนาที่ยังมีชีวิตอยู่โดยนัยแล้วต้องมีพลวัต
ประจักษ์พยานแห่งความเปลี่ยนแปลงได้เกิดขึ้น
แล้วในทศวรรษที่แล้วที่ผู้หญิงได้เป็นนักเทศน์
(pastors) และรับไบส์ (rabbis) กระบวนการ
เดียวกันก็กำลังเกิดขึ้นในอิสลาม ดังเช่นผ้าคลุม
ที่ครั้งหนึ่งเคยเป็นเครื่องหมายแห่งปีศาจปีศาจ
ทุกวันนี้มันได้บรรจุความหมายอันหลากหลาย
สำหรับผู้สวมใส่ในอเมริกาและยุโรป ยิ่งไปกว่า
นั้น มันยังคงรับใช้ในฐานะริ้วธงแห่งการเรียกร้อง
หาความยุติธรรม หรือแม้กระทั่งสิทธิสตรี (๕)

ไลลาอาห์เหม็ด (Leila Ahmed) ศาสตราจารย์
ประจำสำนักเทววิทยา มหาวิทยาลัยฮาร์วาร์ด
(Harvard Divinity School) และผู้แต่งหนังสือ
เรื่อง A Quiet Revolution: The Veil's
Resurgence, from the Middle East to
America